

Drepturi și nedreptăți lingvistice

ROBERT PHILLIPSON ȘI TOVE SKUTNABB-KANGAS

Drepturile lingvistice ale omului sînt considerate ca o categorie a drepturilor umane care reflectă o normă inalienabilă. Drepturile le sînt necesare vorbitorilor de limbi dominate, expuși, individual sau colectiv, intoleranței lingvistice, marginalizării și, în cele din urmă, extincției lingvistice. Efortul de a promova drepturile lingvistice ale omului în cadrul a numeroase foruri internaționale este pe cale de a renaște, renăscînd inclusiv asociațiile de lingvistică aplicată. Prezentul studiu analizează proporția în care drepturile lingvistice ale omului sînt protejate prin convențiile deja existente, îndeosebi declarațiile ONU și Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare, ca și unele constituții naționale. Respectarea drepturilor lingvistice ale omului, îndeosebi a dreptului la educație în limba maternă, este văzută ca un instrument de reducere a conflictelor societale. Prin umare, pentru lingvistica aplicată, analiza modului în care sistemele educaționale pot contribui la promovarea unei societăți multilingve mai drepte este, în sine, o provocare.

Drepturile omului și cauza dreptății lingvistice

Lucrarea de față caută să elucideze conturul, finalitatea și potențialul conceptului de drepturi lingvistice ale omului, fiind consacrată examinării măsurii în care drepturile lingvistice sînt protejate prin acordurile supranaționale existente, la nivel „universal” cît și „european”, și prezentării unui exemplu de legislație națională de dată recentă, ce are ca scop întărirea drepturilor populației indigene. Studiul își propune să explicitizeze rațiunea pentru care aplicarea drepturilor lingvistice ale omului poate să intereseze lingvistica aplicată și pledează pentru elaborarea și ratificarea unei *Declarații Universale a Drepturilor Lingvistice ale Omului*.

Campania pentru drepturi lingvistice reprezintă o tentativă de transpunere a principiilor fundamentale și a practicii din sfera generică a drepturilor fundamentale ale omului în planul rectificării injustiției lingvistice, cu țelul de a oferi limbilor mai puțin favorizate o parte din sprijinul acordat de regulă limbilor dominante.

Punctul nostru de plecare este axiomatic:

— *drepturile lingvistice constituie o categorie de drepturi ale omului*; ca atare, reprezintă o componentă intrinsecă a setului de norme inalienabile și universale care asigură exercițiul deplin al drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale;

— *privarea de exercițiul drepturilor fundamentale conduce la stări conflictuale*. Dacă drepturile minorităților sînt respectate, probabilitatea declanșării conflictelor se reduce. Diversitatea lingvistică nu relaționează cauzal cu declanșarea conflictelor, cu toate că limba este un factor mobilizator major în contextele în care un grup etnic se simte amenințat.

În prezent, se depun eforturi pentru reglementarea drepturilor lingvistice la nivel interstatal, global (organisme ONU, ca Organizația Limbilor Indigene) și regional (european, african etc.). Unele documente sînt aplicabile tuturor grupurilor lingvistice (o declarație sau un acord „universal”), altele se rezumă doar la anumite categorii care au nevoie de un sprijin special (copiii, muncitorii imigranți, populațiile indigene). Ele au ca numitor comun principiul conform căruia acordul la nivel interstatal este normativ și poate conduce la practici mai bune la nivel național. Statul poate determina politici pentru și promulga legi privind utilizarea limbilor în sfera publică, în educație, în sistemul legislativ și în administrația publică. Într-o societate democratică, înfăptuirea principiilor și practicilor capabile să răspundă standardelor de drepturi ale omului este adesea o luptă permanentă între interese competitive. Unul dintre scopurile campaniilor de drepturi ale omului, atît la nivelul raporturilor interstatale, cît și în interiorul unui anume stat, este de a oferi sprijin tuturor celor care se implică în tentativa de a obliga statele să respecte drepturile omului.

O formă extremă de privare de drepturile lingvistice este lingvicidul (glotofagia/canibalismul lingvistic, Calvet (1974), Brezinger (1992), Skutnabb-Kangas și Phillipson (sub tipar). O metaforă mai potrivită decît „moartea limbii”, sintagmă ce pare să presupună cauze naturale pentru „decesul” unei limbi, ar putea fi „asasinarea limbii”, dat fiind că eliminarea unor limbi minoritare de către limba dominantă a fost adesea rezultatul unui demers conștient. Nedreptățile lingvistice sînt identificabile acolo unde limbile minoritare sînt marginalizate, lipsite de resurse și recunoaștere, iar indivizilor sau grupurilor minoritare li se impune schimbarea limbii. Există o documentație substanțială privind rolul major jucat în acest sens de sistemul educațional la nivel global, politica subiacentă fiind aceea de asimilare a grupurilor lingvistice minoritare, de către limba și cultura dominante (vezi Skutnabb-Kangas și Cummins; 1988).

Drepturile lingvistice constituie totodată o categorie a drepturilor minorităților, parte, la rândul lor, a complexului atocuprinzător al drepturilor omului, care au evoluat în ultimele decenii în direcția protejării individului sau grupului împotriva tratamentelor inumane. Natura acestor drepturi, în legislația internațională, este extrem de complexă și în continuă schimbare, reflectând dezvoltările filozofice și politice care susțin efortul de clarificare a standardelor universale, ca și constrîngerile practice legate de implementarea lor. (Thornberry 1991, de Varennes 1994, 1995a,b). Drepturile omului dispun de o carte de vizită cu vechime seculară, iar pedigreeul lor începe cu tranziția de la absolutism la societatea democratică occidentală. Tratatetele încheiate la sfîrșitul primului război mondial erau destinate să asigure recunoașterea drepturilor pentru multe grupuri minoritare din centrul și estul Europei. După 1945, un efort substanțial a fost îndreptat spre codificarea și extinderea declarațiilor „universale”.

Scopul primordial al tuturor declarațiilor referitoare la drepturile omului este de a proteja *individul* împotriva tratamentelor arbitrare, nedrepte sau degradante. Declarațiile au trecut, progresiv, prin diferite faze: prima generație era legată de libertățile personale, de drepturile civile și politice (extinse, în faza decolonizării, de la drepturile indivizilor la dreptul la autodeterminare al popoarelor opresate, concept relativ confuz în legislația internațională, și, ca atare, supus unei permanente reevaluări, vezi Clark și Williamson (sub tipar); a doua generație a fost aceea a drepturilor sociale, economice și culturale; a treia acoperă drepturile de „solidaritate” (pace, dezvoltare, mediu etc.). Dar clauzele interzicînd discriminarea lingvistică, alături de cea sexuală, religioasă sau rasială au fost prezente de-a lungul tuturor acestor faze.

Pînă de curînd, drepturile erau conceptualizate și formulate ca fiind proprii individului, dar există o tot mai clară recunoaștere a faptului că ele nu au împiedicat violarea drepturilor grupurilor minoritare și că, de fapt, drepturile individuale și colective constituie cele două fețe ale aceleiași monede. Drepturile referitoare la folosirea unei anume limbi constituie un excelent exemplu al modului în care drepturile individului presupun exercitarea socială și colectivă.

În paralel cu eforturile de codificare și stimulare a ratificării acordurilor globale sau regionale privind drepturile umane există, la nivelul statului național, o substanțială cantitate de experiență în legiferarea și implementarea drepturilor lingvistice. Drepturile de exprimare în limba maternă, în Europa perioadei 1850-1940, au fost studiate comparativ în Vilfan (ed.) (1993). Privind experiențe recente în recunoașterea drepturilor lingvistice, vezi: Giordan (1992), Nelde, Labrie și Williams (1992) și contribuțiile lui Skutnabb—Kangas și Phillipson (1994 a) cu referire la Statele Unite, Uniunea Sovietică și Estonia, Noua Zeelandă, Norvegia, Australia, India, Quebec și America Latină, precum și ca documentare asupra măsurii în care kurzii, populația din Kașmir, ca și multe alte grupuri sînt private de drepturile lingvistice ale omului. Articolul lui Akinnaso (1994) despre unificarea lingvistică și drepturile lingvistice din Nigeria constituie o excelentă portretizare a complexității de probleme dintr-un stat tipic post-colonial. Cartea lui Fernand de Varennes: „*Limbi, minorități și drepturile omului*” (1995b) se constituie într-unul din cele mai valoroase tratate pe această temă. De văzut, de asemenea, Capotorti (1979), Eide (1994) și Eide, Krause și Rosas (1995).

Faptul că guvernele occidentale sînt cele care au stabilit agenda drepturilor omului arată doar că aceste state domină Națiunile Unite și în nici un caz că principiile drepturilor umane ar fi un fenomen exclusiv occidental. În literatura referitoare la drepturile omului se desfășoară, de altfel, o vie dezbateră privind universalismul sau relativismul cultural al drepturilor omului (vezi, de pildă, An-naim și Deng 1990). Cea de-a doua Conferință Mondială ONU privind Drepturile Omului, desfășurată la Viena în 1993, a dezvăluit modul diferit de conceptualizare a drepturilor omului de către guvernele lumii, chiar dacă documentul final a fost adoptat în unanimitate.

Drepturile omului figurează la loc de cinste pe numeroase agende politice internaționale. Există chiar tendința ca sprijinul occidental pentru statele post-comuniste și post-coloniale să fie condiționat de adoptarea de către acestea a unui set de principii, nu de puține ori definite foarte vag, ca garanție a avansării cauzei democrației și dezvoltării pieței „libere”.

Aceasta a fost, în Africa, atît politica Fondului Monetar Internațional (FMI), cît și a Băncii Mondiale, însă a rezultat că schimbările politice, sociale și economice reale nu pot fi introduse peste noapte, chiar în prezența presiunii externe sau a voinței reformatoare interne (Tomasevski, 1993). Dimpotrivă, politicile în domeniul limbii sau al minorităților figurează rareori pe agenda programelor de ajutorare, ceea ce relevă o prioritate scăzută acordată chestiunii drepturilor lingvistice în statele post-coloniale (Bamgbose, 1991). În general vorbind, programele de sprijin vizînd procesul educațional au țintit mai degrabă însușirea fostelor limbi coloniale, decît a celor indigene; acest fapt a consolidat interesele elitei și ale partenerilor internaționali (vezi Brock—Utne, 1993;

despre drepturile lingvistice în Africa post-colonială, vezi Phillipson și Skutnabb—Kangas 1994a, avînd la bază efortul multor cercetători africani; pentru analiza recentă a politicii lingvistice actuale în Africa și pentru rolul central al limbilor naționale, vezi Djite (1993); pentru America Latină vezi Hamel (1994), von Gleich (1994).

Cînd fostele state comuniste au cerut admiterea în Consiliul Europei, li s-a pretins efortul de a dovedi că urmează politici care respectă drepturile omului, ca o precondiție pentru admiterea în clubul european. Culmea ironiei, s-a cerut statelor est-europene, cel puțin teoretic, adoptarea unui standard de protecție a minorităților superior celui din statele membre occidentale. În domeniul drepturilor lingvistice, exemplele de bună practică recomandate sînt cel mai adesea asociate cu state ca Elveția, Finlanda și Belgia. Studii detaliate ale punctelor forte, dar și ale slăbiciunilor legislației lingvistice din aceste state, cărora li se poate adăuga și Canada, relevă existența a numeroase constrîngeri privind exercitarea drepturilor și titularii lor, precum și persistența invariabilă a tensiunii dintre conflict și compromis (vezi McRae 1983, 1986, Phillipson, Rannut și Skutnabb—Kangas, 1994; Buletinul Centrului Canadian pentru Drepturi Lingvistice, Facultatea de Drept, Universitatea din Ottawa).

Rusia a acuzat Statele Baltice de privarea minorităților vorbitoare de limba rusă de drepturile lingvistice ale omului și a amînat, într-un anumit moment, sub acest pretext, să-și retragă trupele. Succesivele misiuni de anchetă (ale reprezentanților ONU și ai OSCE) au demonstrat însă că nu există violări masive ale drepturilor omului (Rannut, 1994). În realitate, minoritatea vorbitoare de limba rusă, care pînă la prăbușirea comunismului a format grupul dominant, beneficiază de mai multe drepturi lingvistice decît numeroase minorități din multe state vest-europene și, fără dubiu, de mai multe decît oricare minoritate imigrantă din respectivele state, avînd dreptul la educație în limba maternă, ca și dreptul de a-și folosi limba în administrația publică locală și în justiție (vezi Rannut și Rannut, 1995).

Un caz extrem de stat membru al Consiliului Europei, cu o explicită politică de lingvicide, este Turcia, care interzice folosirea limbii kurde. (Asociația Internațională pentru Drepturile Omului în Kurdistan 1994; Skutnabb—Kangas și Bucak 1994). Recentele modificări constituționale cosmetizante nu au atenuat cu nimic această orientare ce ține de o politică de asimilare graduală și genocidală față de kurzi. Kurzii reprezintă exemplul tipic de popor care are de suferit violente încălcări ale drepturilor umane și pentru care drepturile lingvistice sînt esențiale în efortul de a supraviețui ca popor.

Este evident faptul că în societatea contemporană, caracterizată prin violență și tulburări, drepturile minorităților ca drepturi ale omului reclamă protecție. Organizațiile supranaționale, cum ar fi ONU, OSCE și Consiliul Europei, pun din ce în ce mai des problema respectării drepturilor omului, în speranța că pacea și dreptatea vor progresa, inclusiv prin identificarea drepturilor ce se cer apărute și adoptarea consecventă a măsurilor adiacente (Eide 1993, Miall 1994, Minority Rights Group 1994).

Drepturile presupun, în general, asumarea de îndatoriri din partea statului. În acest context, dreptul la litigiu poate fi un mijloc important de garantare a drepturilor legale ale individului, inițial la nivelul instanțelor locale, iar mai apoi, la nivel național — cazul Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite —, sau supranațional — Curtea Europeană pentru Drepturile Omului — (Skutnabb—Kangas și Phillipson, 1994b: 85—9). Tradițional, litigiul a fost folosit mai frecvent pe continentul Nord-American decît în Europa (vezi: Varennes, 1994, 1995a, b; de asemenea: Bhat, 1993, pentru o excelentă comparație a drepturilor lingvistice, inclusiv a dreptului la litigiu, în Canada și India).

Lingvistica aplicată și drepturile lingvistice ale omului

Pentru specialiștii în lingvistică aplicată, care joacă un rol important în constituirea, legitimarea și reproducerea ierarhiei limbilor existente la nivel intra- și internațional, provocarea constă în tentativa de a clarifica dacă politicile în care sînt implicați profesional corespund standardelor universale ale drepturilor lingvistice ale omului. Este evident că există o clară dimensiune de politică lingvistică în activitatea de dezvoltare curriculară, educație bilingvă sau adoptarea de limbaje în comunitatea surzilor și a celor cu deficiențe de vorbire, ca și în învățarea limbilor străine care au ca finalitate „comunicarea internațională”. Limbile cărora li se acordă preeminență în manuale sau sesiuni de examinări sînt, fără tăgadă, cele dominante. Ele sînt numite „naționale”, „oficiale”, sau „internaționale”, ceea ce dezvăluie scopul extralingvistic pe care respectivele limbi îl servesc. Ca specialiști în lingvistică aplicată, ar trebui să fim, deci, preocupați de măsura în care acțiunile noastre concordă cu principiile fundamentale ale drepturilor omului.

Asociațiile profesionale sînt din ce în ce mai conștiente de semnificația drepturilor lingvistice. Misiunea TESOL-ului (mesajul Președintelui, dezbaterile TESOL, iunie-iulie 1993) este aceea de a intensifica predarea și învățarea eficientă a limbii engleze în toată lumea, respectînd în același timp drepturile indivizilor de a se

exprima în limba lor maternă. FIPLV — Federația Internațională a Profesorilor ce Predau Limbi Vorbite, Federația Mondială a Asociațiilor Limbilor Moderne, susțin campania de adoptare a unei Carte Universale a Drepturilor Lingvistice Fundamentale, ce ar include însușirea limbilor străine ca un drept fundamental uman (Batley, Candelier, Hermann-Brennecke, and Szepe, 1993:40-4). Pentru analiza critică a acestui argument, vezi Skutnabb—Kangas și Phillipson (1994b: 100—3): respingerea aserțiunii că învățarea unei limbi străine este un drept lingvistic fundamental nu este sinonimă cu acceptarea tezei că învățarea trebuie să aibă loc în afara vigilenței în domeniul drepturilor omului, așa cum este ea recomandată, de exemplu, de *Global Issues in Language Education' Networks' Newsletter 14*, Martie 1994.

Politicile lingvistice nu se mărginesc la chestiuni privind drepturile vorbitorilor de limbi minoritare, autohtone sau de imigrație, din cadrul unui stat, chiar dacă „drepturile omului sînt în general destinate protecției celor slabi, vulnerabili, deposedați, tăcuți... minoritățile fiind consumatorii naturali de drepturi ale omului” (Thornberry, 1991: 385). Limbile „internaționale” servesc unei multitudini de scopuri și exercită presiuni asupra ierarhiei limbilor dintr-un stat. Este posibil să asistăm, concomitent chiar cu sporirea recunoașterii drepturilor limbilor minoritare, la apariția la nivel european și global, a unui fenomen de diglosie în cadrul căruia limbile „internaționale” (engleza este exemplul cel mai elocvent) sînt folosite ca instrument de cîștigare de prestigiu, în timp ce limbile locale se văd împinse tot mai mult către sfera privată. Acest model are rădăcini în contextele post-coloniale (Mateene 1985), iar lingvistica aplicată a constituit la un moment dat o verigă vitală în lanțul care a asigurat influența occidentală asupra sistemului educațional din respectivele țări (Phillipson, 1992). Un scenariu similar s-ar putea produce și în Europa, limbi cum sînt daneza sau estona urmînd a se vedea marginalizate într-o viitoare diviziune diglosică a muncii, pe măsură ce Uniunea Europeană sau alte organizații suprastatale avansează. Unele guverne și organisme de protecție a limbilor naționale apreciază că există o reală amenințare la adresa limbii lor (vezi raportul anual al Înalțului Consiliu al Francofoniei cu privire la poziția limbii franceze în lume, precum și rapoartele conferințelor ad-hoc organizate de această instituție). Concomitent, există guverne care nu văd nici un motiv să tragă semnalul de alarmă în privința chestiunii lingvistice.

În prezența aprehensiunilor legate de realitatea sau eventualitatea unei dominări lingvistice de acest tip, este esențial să se analizeze inclusiv discursul academic sau politic care legitimează alegerea anumitor limbi pentru servirea de țeluri de politică internă (ca de exemplu, unitatea națională, modernizarea și progresul tehnologic), sau externă (ca de exemplu, dezvoltarea schimburilor comerciale, relațiile geopolitice, integrarea continentală, cooperarea internațională) și să se identifice interesele servite prin promovarea respectivelor limbi (vezi Phillipson, 1992, cap. 9; Phillipson și Skutnabb—Kangas, 1994b în presă; Harlech—Jones, în presă). Statutul conferit limbilor „internaționale” ilustrează modul în care sînt respectate drepturile lingvistice ale omului. Spre deosebire de cadrul ce guvernează politicile privind drepturile limbilor în societățile multilingvistice, inclusiv ale celor indigene sau imigrante (vezi Le Bianco, 1990, despre experiența australiană), în aria mai restrînsă a politicii naționale a limbilor străine, majoritatea documentelor nu include perspectiva drepturilor omului (vezi, de exemplu, Brecht și Walton, 1993, cu referire la Statele Unite, și studiile din Lambert, 1994, care sintetizează experiența din Australia, Olanda și a Consiliului Europei).

Definiția drepturilor lingvistice ale omului, în viziunea lui Phillipson, Rennut și Skutnabb—Kangas (1994), poate fi, prin urmare, rezumată astfel: respectarea drepturilor lingvistice ale omului implică, la nivel *individual*, posibilitatea ca oricine să se poată identifica pozitiv cu limba/limbile sa/sale maternă/e, iar identificarea să se bucure de respectul celorlalți, indiferent dacă limba maternă este una minoritară sau majoritară. Aceasta implică dreptul de a învăța limba maternă, respectiv cel puțin dreptul la educația de bază prin intermediul limbii materne, ca și dreptul de utilizare a acesteia în (numeroase) contexte oficiale. Implică, totodată, dreptul de a învăța cel puțin una din limbile oficiale ale țării de rezidență. Ca urmare, în mod firesc, este necesar ca profesorii care predau copiilor minoritari să fie bilingvi. Orice restrîngere a sus-menționatei drepturi poate fi considerată ca in Justiție lingvistică, respectiv violarea drepturilor lingvistice ale omului.

Respectarea drepturilor lingvistice ale omului implică, la nivel *colectiv*, dreptul grupurilor minoritare la existență, adică dreptul de a fi diferit (Hettne, 1987, Miles, 1989, Stavenhagen, 1988, 1991, Thornberry, 1991). Aceasta presupune dreptul minorităților de a-și utiliza și dezvolta limba, de a-și înființa și menține școli și instituții de perfecționare, de a controla programele școlare și de a asigura predarea prin intermediul limbii lor. Presupune totodată garanții de reprezentare în afacerile politice ale statului și garantarea autonomiei în administrarea problemelor interne ale grupului, cel puțin în domeniul culturii, educației, religiei, informației și problemelor sociale, paralel cu asigurarea resurselor financiare din taxe, impozite și subsidii, apte de a permite îndeplinirea acestor funcțiuni (vezi *Drepturile Minorităților*, 1993, Alfredsson, 1991 și Leontiev, 1994).

Drepturile trebuie să poată fi exercitate, ceea ce înseamnă alocarea de resurse financiare și garantarea de proceduri democratice, constituționale și legale adecvate. Restrângerea acestor drepturi constituie la rîndu-i in Justiție lingvistică, violare a drepturilor lingvistice ale omului.

Enumerarea drepturilor lingvistice ale omului are la bază principiile de respectat la elaborarea politicii lingvistice a unui stat. Ele reprezintă norma, standardul la care statele ar trebui să aspire, o referință de prim ordin în campania dusă pentru influențarea politicii lingvistice în cazul unui stat refractar la garantarea acestui tip de drepturi. O abordare a educației lingvistice din perspectiva drepturilor omului implică totodată încurajarea atitudinilor, la nivel local, național și supranațional, ca și inițierea și susținerea de structuri în cadrul cărora individul sau grupul să fie la adăpost de orice opresiuni, în cazul de față, de opresiuni lingvistice.

Dacă luările de poziție ale asociațiilor profesionale cum sînt FIPLV sau TESOL se vor a fi mai mult decît o retorică pioasă sau un lobby partizan practicat de grupuri de interese profesionale, drepturile în cauză ar trebui să fie explicitate și publicitate, în cadrul lor, în așa fel încît indivizii și grupurile ce le sînt titulare să le cunoască.

Specialiștii în lingvistică aplicată, îndeosebi cei asociați la organizațiile care ambiționează să fie globale, ar trebui să pledeze și din această poziție pentru recunoașterea nevoilor de educație lingvistică ale tuturor cetățenilor și, ca urmare, se confruntă cu sfidarea pe care o reprezintă clarificarea naturii și scopului drepturilor lingvistice ale omului.

Drepturile lingvistice în convenții și constituții

Studierea de către noi a unui întreg set de convenții internaționale și constituții naționale (Skutnabb—Kangas și Phillipson, 1989, 1994), pornind de la distincțiile operate de Kloss (1971, 1977), și Cobarrubias (1983), a ținut să elaboreze un etalon al gradului în care acest cadru legislativ oferă sprijin limbilor dominante. În acest sens, am întocmit o grilă care înregistrează cele mai importante dimensiuni ale drepturilor lingvistice. Prima dintre acestea este reprezentată pe axa verticală și circumscrisă „*gradul de explicitare*”, adică măsura în care legile sau convențiile se află în relație explicită cu drepturile lingvistice ale minorităților, în domeniul educației. Cea de-a doua, reprezentată pe axa orizontală, desemnează „*gradul de promovare*”, adică proporția în care limba este *interzisă, tolerată, sau activ promovată*. (vezi fig.1, din Skutnabb-Kangas și Phillipson 1994b:80). Precizăm că, în concepția noastră, cele două dimensiuni constituie un spectru continuu. Am marcat pe grafic rezultatele analizei noastre privind clauzele referitoare la *drepturile lingvistice în domeniul educației*, așa cum apar ele în unele documente europene și internaționale.

Orientate spre asimilare		Orientate spre păstrare		
		Explicit		
9				3;4
2				8
				5
			7	
Interzicere	Tolerare	Non-discriminare obligativitate	Permitere	Promovare
				6
DE				
1	ABCFGHI			
		Implicit		

N.B. Numerele se referă la țări, literele la convenții (vezi textul).

1. Amendamentele la Constituția SUA privind limba engleză, senator Huddleston.
2. idem, senator Hayakawa
3. ex-Iugoslavia
4. Finlanda, vorbitori de suedeză
5. Finlanda, vorbitori de sami
6. India.

7. Carta Libertății a Congresului Național African (ANC) și altele, Africa de Sud
8. Legea Normalizării Basce
9. Kurzii din Turcia

- A. Carta Națiunilor Unite, 1945
- B. Declarația Universală a Drepturilor Omului, 1948
- C. Pactul Internațional al Drepturilor Economice, Sociale și Culturale, 1966
- D. Pactul Internațional al Drepturilor Civile și Politice, 1966
- E. Convenția ONU privind Drepturile Copilului, 1989.
- F. Convenția Consiliului Europei privind Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, 1950.
- G. Carta Africană privind Drepturile Omului și ale Popoarelor, 1981
- H. Declarația Americană cu privire la Drepturile și Obligațiile Omului, 1948.
- I. Convenția Americană cu privire la Drepturile Omului “Pactul de la San Jose, Costa Rica”, 1969.

Figura 1: Drepturile lingvistice după state și convenții

Exemplul A

Carta Națiunilor Unite (1945), în articolele sale cu caracter *generic*, obligă națiunile membre să promoveze „respectul universal și protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale ale tuturor, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie” (paragraful 6. 11, 55). Formularea poate fi înțeleasă ca o *recomandare explicită la non-discriminare*. Carta nu cuprinde un articol consacrat *educației*, și ca urmare, nici referiri la *limba educației*, implicând numai *tolerare implicită*.

În convențiile avute în vedere mai jos, articolele cu caracter generic pot fi catalogate drept *recomandare explicită la nondiscriminare* (B-I). De exemplu, Declarația Universală a Drepturilor Omului susține în paragraful 2 că „fiecare este îndreptățit să i se asigure drepturile și libertățile, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine socială sau națională, avere, naștere sau alt statut” etc.

Exemplul B

Paragraful 26 privind educația din Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948) garantează asigurarea unei educații universale libere. Există referiri la o „dezvoltare completă a personalității umane” și la dreptul părinților de a „alege tipul de educație care va fi dat copiilor lor”. Însă, paragraful privind educația *nu face nici o referire la limbă*. Prin urmare, și acesta poate fi considerat ca indicând „*tolerare implicită*”.

Exemplul C

Pactul Internațional al Drepturilor Economice, Sociale și Culturale, adoptat în 1966, și în vigoare din 1976, menționează limba alături de rasă, culoare, sex, religie, într-un articol cu caracter *generic*, în vreme ce articolul despre educație omite din nou orice referire la limbă. Putem identifica aici o *inconsecvență* ce rezidă în faptul că *Pactul* se referă explicit, în articolul consacrat educației, la „grupuri rasiale, etnice, sau religioase”, nu însă și la cele lingvistice. Aceasta constituie, de asemenea, un exemplu de „*tolerare implicită*”.

Exemplul D

Articolul 27 al *Pactului Drepturilor Civile și Politice* conține cea mai importantă prevedere referitoare la drepturile lingvistice (1966):

În acele state în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanelor aparținând acestor minorități nu le poate fi refuzat dreptul de a practica, în comun cu alți membri ai grupului lor, propria lor cultură, de a profesa și practica propria lor religie, sau de a utiliza propria limbă.

Acest articol, sau o variantă a lui, a fost folosit în mai multe documente ale Consiliului Europei, ale OSCE, precum și în convenții universale cum ar fi, de exemplu, *Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului* (1959 și 1989).

Absența oricărei menționări explicite a chestiunii limbii în clauzele referitoare la educație din toate aceste pacte sau convenții (sau a referirii la educație din clauzele privitoare la limbă, ca în mai sus menționatul Articol 27) contrastează cu clauzele generale de non-discriminare, relative la exercitarea celorlalte drepturi ale omului.

Aceasta înseamnă că mai sus menționatele documente ONU (A,B,C,D,E) conțin prevederi *generale* care constituie aparent o *recomandare explicită de non-discriminare* (A,B,C) sau chiar o *permitere explicită*, prin menționarea expresă a limbii (D,E). Dar clauzele privind *educația* nu depășesc nivelul de *tolerare implicită orientată spre asimilare*. Minorităților li se permite să-și utilizeze limba în particular (sau, în împrejurări publice nespecificate, cu alți membri ai grupului lor), dar nu și în școli. Același lucru este valabil și pentru convențiile regionale europeană, africană și americană (F,G,H,I).

Se cuvine menționarea în context a amplului studiu întreprins de ONU (Capotorti 1979) pentru analizarea aspectelor juridice și conceptuale ale protecției împotriva discriminării, ce a avut la bază informații provenind de la toate guvernele lumii. Scopul cercetării l-a constituit aprecierea modului în care sînt tratate, *de jure și de facto*, minoritățile. Din studiu au fost intenționat omise minoritățile de imigrație. Raportul a concluzionat că minoritățile, nu mai puțin cele lingvistice, se află în situația de a necesita o protecție mai substanțială. Studiul interpretează articolul 27 ca impunînd statelor obligația de a promova activ limba minorităților, obligație subliniată și de alte studii, mai recente (Thonberry 1991). Aceasta ar presupune ca statele să prevadă și sprijinul financiar necesar, ceea ce este adesea contrazis în realitate, unde acest drept le-a fost refuzat explicit minorităților în mai multe cazuri, ceea ce a condus la angajarea de litigii (vezi de Varennes 1995a,b). Înregistrarea unor progrese în direcția afirmării drepturilor minorităților prin elaborarea unei convenții universale dedicată acestui domeniu a fost obstrucționată ani la rînd de refuzul statelor de a-și recunoaște minoritățile sau de divergențele care au dominat căutarea unui acord asupra definiției minorităților (Alston 1992; Eide 1993). S-au înregistrat totuși progrese în aplicarea acestor drepturi. O *Declarație ONU privind drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice* a fost finalmente adoptată de Adunarea Generală la 18 decembrie 1992. Articolele pe care le reproducem mai jos reprezintă un progres față de formulele anterioare: „*nu le poate fi refuzat*” a fost înlocuit prin „*au dreptul*”; apare formularea conform căreia drepturile se exercită „*în particular și în public, liber și fără nici o discriminare*”; în fine, statele sînt ținute să promoveze activ exercițiul acestor drepturi:

Persoanele aparținînd minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice (numite în continuare persoane aparținînd minorităților) au dreptul de a se bucura de propria lor cultură, de a profesa și practica propria lor religie și de a folosi propria lor limbă, în particular sau în public, liber și fără imixțiuni sau alte forme de discriminare. (Articolul 2.1; a se compara cu articolul 27 de mai sus).

Statele vor lua măsuri pentru a crea condiții favorabile care să permită persoanelor aparținînd minorităților să-și exprime particularitățile și să-și dezvolte cultura lor proprie, limba, religia, tradițiile și obiceiurile, cu excepția acelor practici care încalcă standardele naționale și sînt contrare normelor internaționale (articol 4.2).

Statele trebuie să ia măsuri adecvate astfel încît, în măsura posibilităților, persoanele aparținînd minorităților să aibă condiții pentru a învăța limba lor maternă sau să beneficieze de instruire în limba lor maternă (articolul 4.3).

Este evident că formulările din aceste clauze ridică încă numeroase probleme de lingvistică aplicată, importante indiferent dacă statele ratifică sau nu *Declarația*, aplicînd-o sau nu. Ce se înțelege prin „măsuri adecvate” sau „condiții”, cine este în măsură să decidă ce este „posibil”? Să însemne „instruire în limba maternă” instruire *prin intermediul* limbii materne? Grăitor ni se pare și faptul că, tocmai în articolul privitor la limba educației, terminologia devine vagă și apar clauze opționale.

Trecînd de la planul universal la cel european, evoluția cea mai importantă a anilor din urmă a fost aceea a adoptării de către statele membre ale Consiliului Europei a *Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare*, aprobată de Comitetul de Miniștri la 22 iunie 1992. *Carta* se constituie într-un document cuprinzător privind utilizarea limbii în educație, servicii publice, media, cultură, viața economică și socială (Rezoluția 192, 1988, urmată de CAHLR/DELA91.1, Strasbourg, 24 iunie 1991; pentru descrierea genezei sale, vezi Woehrling 1992).

În Preambul se apreciază că „dreptul de a folosi o limbă regională sau minoritară în particular sau în public este un drept inalienabil” și se subliniază „valoarea interculturalismului și multilingvismului”; mai departe, se afirmă că „protecția și încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să fie în detrimentul limbilor oficiale”, accentuînd „nevoia de a le învăța”. Finalmente, *Carta* se vrea „o contribuție importantă la edificarea unei Europe bazată pe principiile democrației și diversității culturale în cadrul suveranității naționale și integrității teritoriale.”

Carta reprezintă într-adevăr rodul multor ani de eforturi concertate din partea reprezentanților limbilor minoritare indigene din Europa și a Oficiului European al Limbilor Mai Puțin Utilizate (care publică un folositor Buletin de Contact consacrat problematicii limbilor minoritare din țările Uniunii Europene) și s-a bucurat de

sprrijinul citorva membri angajați ai Parlamentului European. Documentul are totuși limitări considerabile. Presupunind că statele ar ratifica-o (ceea ce încă rămîne de văzut), fiecare din ele poate preciza căror limbi minoritare este dispus să o aplice. Limbile imigranților sînt explicit excluse. Pe de altă parte, orice stat are posibilitatea de a alege spre aplicare (un minimum de 35) dintr-un întreg set de paragrafe sau subparagrafe. Fiecare formulare include o serie de nuanțatori, cum ar fi „pe cît posibil”, „relevant”, „corespunzător”, „cînd este cazul”, „într-un număr considerat ca suficient”, „dacă numărul utilizatorilor unei limbi regionale sau minoritare o justifică”, ca și un număr de alternative, bunăoară „a permite, încuraja sau asigura predarea în sau a limbii regionale sau minoritare la toate nivelele de educație adecvate”.

Ca urmare, *Carta* permite statelor refractare la acordarea drepturilor lingvistice să se situeze pe poziția de a adopta standarde minimale și le oferă, pe deasupra, legitimitate în a pretexta că adoptarea anumitor prevederi nu ar fi fost „posibilă” sau „adecvată”, că numărul solicitanților nu ar fi fost „suficient” sau „nu ar justifica” o anume măsură și că, în consecință, s-a „permis” minorității respective să-și organizeze predarea în limba maternă pe propria cheltuială. □

Traducere de Smaranda Enache

REFERINȚE

- Akinnaso, F. N. 1994. *Linguistic unification and language rights*. **Applied Linguistics** 15/2: 139-68.
- Alfredsson, G. 1991. *Minority Rights: Equality and Non-Discrimination* in Krag and Yuhkneva (eds.) 1991.
- Alston, P. (ed.) 1992. **The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal**. Oxford: Clarendon Press.
- Andrysek, O. 1989. **Report on the Definition of Minorities**. Netherlands Institute of Human Rights, Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM), SIM Special No. 8.
- An-naim, A. A. and F. M. Deng. (eds.) 1990. **Human Rights in Africa: Cross-cultural Perspectives**. Washington, D. C.: The Brookings Institution.
- Baldauf, R. B. and A. Luke. (eds.) 1990. **Language Planning and Education in Australasia and the South Pacific**. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bamgbose, A. 1991. **Language and the Nation: The Language Question in Sub-Saharan Africa**. Edinburgh Press.
- Batley, E., M. Candelier, G. Hermann-Brennecke and G. Szepe. 1993. **Language Policies for the World of the Twenty-first Century**. Report for UNESCO, World Federation of Modern Language Associations (FIPLV).
- Baetens Beardsmore, H. (ed.) 1993. **European Models for Bilingual Education**. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bhat, P. I. 1993. **A Comparative Study of the Language Provisions in the Constitutions of Canada and India from the Perspective of Equal Liberty of All**. Mysore: Department of Studies in Law, University of Mysore.
- Brecht, R. D. and A. R. Walton. 1993. **National Strategic Planning in the Less Commonly Taught Languages**, Washington, D.C.: National Foreign Language Center.
- Brenzinger, M. (ed.) 1992. **Language Death: Factual and Theoretical Explorations with Special Reference to East Africa**. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brock-Utne, B. 1993. **Education in Africa. Education for Self-reliance or Recolonization?** Oslo: Oslo University, Department of Education.
- Calvet, L. J. 1974. **Linguistique et colonialisme: petit traité de glottophagie**. Paris: Payot.
- Capotorti, F. 1979. **Study of the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities**. New York: United Nations.
- Clark, D. H. and R. Williamson. (eds.) in press. **Self-determination: International Perspectives**. London: Macmillan.
- Cobarrubias, J. and J. A. Fishman (eds.). 1983. **Progress in Language Planning: International Perspectives**. Berlin: Mouton.
- Cobarrubias, J. 1983. *Ethical issues in status planning* in Corrubias and Fishman (eds.) 1983: 41-85.
- Djite, P. G. 1993. *Language and development in Africa*. **International Journal of the Sociology of Language** 100/101: 149-66.
- Eide, A. 1994. **New Approaches to Minority Protection**. London: Minority Rights Group International.
- Eide, A., C. Krause and A. Rosas (eds.) 1995. **Economic, Social and Cultural Rights. A Textbook**. Dordrecht, Boston and London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Fishman, J. A. 1989. **Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective**. Clevedon and Philadelphia: Multilingual Matters.
- Fourth World Bulletin**, 1994. University of Colorado at Denver, Fourth World Center for the Study of Indigenous Law and Politics.
- Giordan, H. (ed.) 1992. **Les Minorités en Europe: Droits Linguistiques et Droits de l'Homme**. Paris: Kime.
- von Gleich, U. 1994. *Language spread policy: The case of Quechua in the Andean republics of Bolivia, Ecuador and Peru*. **International Journal of the Sociology of Language** 107: 77-113.
- Grin, F. 1994. *Combining immigrant and autochthonous rights: A territorial approach to multilingualism* in T. Skutnabb-Kangas and R. Phillipson (eds.) 1994a: 31-48.
- Hamel, R. E. 1994. *Linguistic rights for Amerindian peoples in Latin America* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994.

- Harlech-Jones, B. (in press). *Looking at means and ends in language policy in Namibia* in M. Pütz (ed.): **Language Choices? Conditions, Constrains and Consequences**. Amsterdam: John Benjamins.
- Hettne, B. 1987. **Etniska konflikter och internationella relationer**. Rapport 6 från DEIFO, Stockholm: DEIFO (Delgationen för invandrarforskning).
- Khubchandani, L. M. 1994. „Minority” *cultures and their communication rights* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994a:305-15.
- Kloss, H. 1971. *The language rights of immigrant groups*. **International Migration Review** 5: 250-68.
- Kloss, H. 1977. **The American Bilingual Tradition**. Rowley, MA: Newbury House.
- Krag, H. and N Yuhkneva (eds.) 1991. **The Leningrad Minority Rights Conference. Papers**. Copenhagen: The Minority Rights Group in Denmark.
- Kristinson, A. P. 1994. *Language Planning in Iceland*. **New Language Planning Newsletter** 9/2: 1-3.
- Lambert, R. D. (ed.) 1994. **Language Planning Around the World: Contexts and Systemic Change**, Washington, D. C.: National Foreign Language Center.
- Leontiev, A. A. 1994. *Linguistic human rights and educational policy in Russia* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994a: 63-70.
- Lo Bianco, J. 1990. *Making language policy: Australia's experience* in R. B. Baldauf and A. Luke (eds.) 1990: 47-79.
- Magga, O. H. 1994. *The Sámi Language Act* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994a: 219-33.
- Marshall, D. F. 1986: *The question of an official language: Language rights and the English Language Amendment*. **International Journal of the Sociology of Language** 60: 7-75.
- Mateene, K. 1985. *Colonial languages as compulsory means of domination, and indigenous languages as necessary factors of liberation and development* in Mateene, Kalema and Chomba (eds.) 1985: 60-9.
- Mateene, K., J. Kalemba and B. Chomba (eds.) 1985: **Reconsideration of African Linguistic Policies**, Kampala: OAU Bureau of Languages, OAU/BIL publication 6.
- McRae, K. D. 1983. **Conflict and Compromise in Multilingual Societies, Switzerland**. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- McRae K. D. 1986. **Conflict and Compromise in Multilingual Societies, Belgium**. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- Miall, H. (ed.) 1994. **Minority Rights in Europe. The Scope for a Transnational Regime**. London: Pinter.
- Miles, R. 1989. **Racism**. London and New York: Routledge.
- Minority Rights Group (ed.) 1994. **Education Rights and Minorities**. London: Minority Rights Group.
- Mullard, C. 1988. *Racism, ethnicism, and etharchy or not? The principles of progressive control and transformative change* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1988: 357-78.
- Nelde, P., N. Labrie and C. H. Williams. 1992. *The principles of territoriality and personality in the solution of linguistic conflicts*. **Journal of Multilingual and Multicultural Development** 13/5: 387-406.
- Norsk Språkråd. 1995. **Norsk som Framtidsspråk i Arbeids- og Næringsliv** (Norwegian as a language of the future in labour and bussiness). Norsk sprakrads skrifter. Oslo: Norsk Språkråd.
- Pattanayak, D. P. 1998. *Monolingual myopia and the petals of the Indian lotus: Do many languages divide or unite a nation?* in Skutnabb-Kangas and Cummins (eds.) 1988.
- Phillipson, R. 1992. **Linguistic Imperialism**. Oxford: Oxford University Press.
- Phillipson, R., M. Rannut, and Skutnabb-Kangas. 1994. *Introduction* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994:1-22.
- Phillipson R., and T. Skutnabb-Kangas. 1994a. *Language rights in postcolonial Africa* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994a: 335-45.
- Phillipson R. and T. Skutnabb-Kangas, 1994b. *English, panacea or pandemic*. **Sociolinguistica** 8: 73-87.
- Phillipson R. and T. Skutnabb-Kangas. (in press) *Lessons for Europe from Language Policy in Australia* in Pütz (ed.): **Language Choices? Conditions, Constrains and Consequences**. Amsterdam: John Benjamins.
- Rannut, M. 1994. *Beyond linguistic policy: The Soviet Union versus Estonia* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994a: 179-208.
- Rannut, M. and Ü. Rannut. 1995. *Bilingualism — a step towards monolingualism or multilingualism?* in Skutnabb-Kangas ed.) 1995: 183-98.
- IAHRK. 1993. **Silence is killing them. Annual report 1993. On the situation of Human Rights in Northern Kurdistan and the Kurds in Turkey**. 1994. Bremen: International Association for Human Rights in Kurdistan.
- Skutnabb-Kangas, T. 1984. **Bilingualism or Not — The Education of Minorities**. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Skutnabb-Kangas, T. 1988. *Multilingualism and the education of minority children* in Skutnabb-Kangas and Cummins (eds.) 1988: 9-44.
- Skutnabb-Kangas, T. 1990. **Language, Literacy and Minorities**. London: Minority Rights Group.
- Skutnabb-Kangas, T. (ed.) 1995. **Multilingualism for All**. Lisse: Swets and Zeitlinger.
- Skutnabb-Kangas, T. (in press) *Language and demands for self-determination* in Clark and Williamson (eds.): **Self-determination: International Perspectives**. London: The Macmillan Press.
- Skutnabb-Kangas, T. (forthcoming) **Linguistic Genocide in Education. Do Small Languages Have a Future?** Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Skutnabb-Kangas, T. and s. Bucak. 1994. *Killing a mother tongue — How the Kurds are deprived of linguistic human rights* in Skutnabb-Kangas and Phillipson (eds.) 1994: 347-70.

- Skutnabb-Kangas, T. and J. Cummins (eds.) 1988. *Minority Education: From Shame to Struggle*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Skutnabb-Kangas, T. and R. Phillipson (eds.) 1989. **Wanted! Linguistic Human Rights**. ROLIG-papir 44, Roskilde: Roskilde University Centre.
- Skutnabb-Kangas, T. and R. Phillipson (eds.) in collaboration with M. Rannut. 1994a. **Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination**. Berlin: Mouton de Gruyter (Contributions to the Sociology of Language 67).
- Skutnabb-Kangas, T. and R. Phillipson 1994b. *Linguistic human rights, past and present* in Skutnabb-Kangas and Phillipson 1994a: 71-110.
- Skutnabb-Kangas, T. and R. Phillipson (in press.) *Linguicide and linguisticism* in H. Goebel, P. H. Nelde, Z. Stary and W. Wölck (eds.): **Handbook of Linguistics and Communication Science, Contact Linguistics**, Chapter VI, Central Issues in Contact Linguistics. Berlin: de Gruyter.
- Stavenhagen, R. 1988. *Old and New Racism in Europe* in **New Expressions of Racism. Growing Areas of Conflict in Europe**, SIM Special No. 7, 1988, Utrecht: Netherlands Institute of Human Rights.
- Stavenhagen, R. 1990. *The Ethnic Question. Conflicts, Development, and Human Rights*, Tokyo: United Nations University Press.
- Thornberry, P. 1991. **International Law and the Rights of Minorities**. Oxford: Clarendon Press.
- Tomaševski, K. 1993. **Development Aid and Human Rights Revisited**. London: Pinter.
- UN Human Rights Fact Sheet. 1993. **Minority Rights**, Fact Sheet No. 18, Centre for Human Rights, United Nations Office at Geneva.
- de Varennes, F. 1994. *Language and Freedom of Expression in International Law*. **Human Rights Quarterly** 16: 163-86.
- de Varennes, F. 1995a. *The Protection of Linguistic Minorities in Europe and International Human Rights Standards and Possible Solutions to Ethnic Tensions and Conflicts. Paper presented at the conference Russia and East Central Europe in the New Geopolitical Realities*, Institute of International Economic and Political Studies, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia, 27-30 January 1995.
- de Varennes, F. 1995 b. **Language, Minorities and Human Rights**. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Vilfan, S. (ed.) 1993. **Ethnic Groups and Language Rights**, Aldershot: Dartmouth, and New York: New York University Press (Volume III of the European Science Foundation Project on Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850-1940).
- Woehrling, J.-M. 1992. *Institutions Européennes et Droits Linguistiques des Minorités* in Giordan (ed.) 1992.

*

Tove Anita SKUTNABB-KANGAS (n. 1940), este doctor în filozofie, autoare a mai multor monografii, articole, recenzii și traduceri de articole. Editoare a seriei de cărți Multilingualism and Linguistic Diversity; membră în bordul editorial al International Education Journal, The Journal of Multilingual and Multicultural Development, Discourse and Society Language Problems and Language Planning; referentă a mai multor reviste. În prezent este profesor la Universitatea Roskilde din Danemarca.

Robert PHILLIPSON (n. 1942), este doctor în lingvistică, autorul cărților Learner language and language learning, Foreign language pedagogy research: a commemorative volume for Claus Focher, Linguistic imperialism, Minoriteter og uddannelse, Linguistic human rights: overcoming linguistic discrimination. În prezent este profesor de pedagogie și limba engleză la Universitatea Roskilde din Danemarca.

Robert Phillipson and Tove Anita Skutnabb-Kangas, *Linguistic Rights and Wrongs*, publicat de Oxford University Press, în **Applied Linguistics**, volumul 16, nr. 4 (1995), pp. 483-500, preluat cu permisiunea editurii și cu acordul autorilor.